

Семен Бельман

СВІДОЦТВА ПОЗА ЧАСОМ

У статті висвітлюються трагічні події часів Громадянської війни, які відбувалися в північних районах Чернігівщини та на півдні Білорусі. Оприлюднені й проаналізовані документи, які містять відомості про злочини, скоєні бандою отамана Галаки на цих територіях у 1920–1921 рр. проти єврейського населення.

Ключові слова: отаман Галака, «галаківщина», банда, погроми, антисемітизм.

Оцінка діяльності отамана Галаки від початку 1990-х рр. розділила громадське суспільство нашого регіону на дві нерівні частини. З одного боку, спостерігаються спроби героїзації цього персонажу, фактично з нього намагаються зробити ледь не місцевого «Робін Гуда». З іншого, чимало жителів північних районів Чернігівщини – саме тих місць, де діяли загони Галаки в 1920–1921 рр., – пов'язують діяльність його та його поплічників з жахливими проявами антисемітизму – вбивствами єврейських родин та єврейськими погромами.

Окрім народної пам'яті, про антисемітизм галаківців свідчать і численні офіційні документи, насамперед це звіти органів радянської влади, частина цих документів опублікована у збірці «Книга Погромов. Погромы на Украине, в Белоруссии и европейской части России в период Гражданской войны. 1918–1922 гг.»¹. Як відомо, банди Галаки діяли не лише на території північної Чернігівщини, але й на Гомельщині. Дозволимо навести собі ці матеріали (подаються мовою оригіналу). Перший документ – це повідомлення службовця Цейтліна до Гомельського губернского відділу Народного комісаріату охорони здоров'я:

«Сообщение сотрудника 2-го сводного санитарно-эпидемиологического отряда Наркомздрава РСФСР и Евоблцесткома Цейтлина Гомельскому губотделу по делам национальностей о погроме в с. Василевичи Речицкого уезда Гомельской губ., учиненном бандой Галака 15 апреля 1921 г.

г. Гомель

22 апреля 1921 г.

Село Василевичи Речицкого уезда Гомельской губ. находится у железной дороги на расстоянии часа езды от Калпыковичей и на таком же расстоянии от Речицы. До 1918 г. в селе было около 80 еврейских семейств, в большинстве своем ремесленники. В первый раз село пострадало от повстанческих банд Острокопытова, которые ограбили село и увели много скота и других вещей домашнего хозяйства. Ими же было убито 9 чел. В 1920 г. село было подожжено поляками, в пожаре сгорело до половины еврейских домов. Евреи остались без крова и были вынуждены оставить свои насиженные места и пуститься по миру. Следствием восстания Острокопытова и пожара было уменьшение населения до половины и общее обнищание. В городе осталось около 45 еврейских семейств, которые начали отстраиваться и уже почти успели оправиться от пережитого. В субботу, 15 апреля с. г., утром, во время молитвы, прибежал из Головни сотрудник Мозырской райлесконторы т. Урецкий и сообщил, что Галак с бандой наступает на село. Для евреев это было полнейшей неожиданностью. Было известно, что он где-то орудует в 50–40 верстах от села. Через полчаса Галак был уже в селе; с ним было не более 20 чел. – все верхом, и они сразу приступили к убийствам. Убивали только евреев – женщин и детей; среди убитых – мальчик 3-х лет и старик 86 лет.

© Бельман Семен Григорович – голова Чернігівського обласного об'єднання єврейських общин та організацій, член Національної спілки краєзнавців України, заслужений працівник культури України.

Случаев изнасилования женщин не было. Всего убито ... человек, тяжело ранены двое. Наблюдались случаи убийства холодным оружием (топором) и разрывными пулями. На вокзале сейчас же были разоружены находившиеся там несколько красноармейцев. Насколько нападение это явилось неожиданным для всех, доказывает тот факт, что работа в ревкоме велась как обыкновенно и что предревкома бежал из ревкома без фуражки, захватив с собой лишь одну винтовку. Сейчас же после прибытия бандиты сняли телеграфный аппарат, лишив, таким образом, жителей возможности обратиться за помощью. Телеграфист успел передать лишь несколько слов в Калининичи, откуда спустя пару часов прибыли 28 солдат и прогнали бандитов. Местное русское население относилось пассивно к происходящему: сидели взаперти и неохотно прятали у себя евреев. Евреи убежали в лес, куда за ними погнались бандиты и там их убивали. Убитыми оказались следующие лица: 1) Марголин Хая-Сора, 28 лет; убита в лесу, куда она спряталась вместе со своим 2-летним мальчиком. Убита от разрывной пули после предварительных ударов прикладом в живот. 2) Марголин – мальчик 3-х лет; расстрелян. 3) Арон Комисарчик, 38 лет, сапожник; расстрелян в лесу, оставил жену и 5 детей. 4) Урецкий, около 30 лет, сотрудник Мозырской райлесконторы; был по делам службы в Головне. Бандиты узнали о его присутствии и начали его разыскивать, он убежал в лес, где нашел крестьянина, который согласился проводить его в Василевичи. Он же сообщил о приближении бандитов. Бежал в лес, был настигнут и убит. 5) Бухман Шлейма, 28 лет, расстрелян. 6) Бухман Юдася, 18 лет, убита. 7) Бабицкий Мойша, тяжело ранен; отправлен в Гомель, где 22-го сего месяца скончался от ран. 8) Бабицкая Хая, 7 лет; тяжело ранена, находится на излечении в Гомеле, положение опасное. 22-го еще жила. 9) Бабицкая Мина, 18 лет, убита. 10) Каган Мордух, 70 лет, убит у себя на квартире. До убийства издевались над ним и заставили выдать все находившиеся при нем деньги. В него выстрелили разрывной пулей в рот. Лицо изуродовали до неузнаваемости. 11) Каган Хая-Сора, 50 лет; большую тифом вывели во двор и убили прикладом. 12) Амром Хая, 35 лет, зверски убита. Забрали все ценности. Долгое время издевались, били, разложили голову топором. 13) Зальцман Лиза, 22 лет, убита дома. 14) Миневич Вольф, 85 лет, убит дома. 15) Председатель исполкома отстреливался от бандитов, ранил лошадь, убит. В настоящее время в селе не осталось ни одного еврея. Оставшиеся в живых бегут в паническом страхе куда глаза глядят. Настроение среди беженцев убийственное, разбиты морально и физически. Они не встречают ни малейшей поддержки со стороны местной власти. С большим трудом им удается уезжать. Помощи пока ниоткуда не получают»².

Ще один документ – це доповідна записка уповноваженого по Гомельському району про єврейські погроми у регіоні:

*«Докладная записка уполномоченного по Гомельскому району И. Л. Злотника в Евобществе о погромах в районе в апреле 1921 г. и помощи пострадавшим
г. Москва
30 апреля 1921 г.*

Бандитское движение в Гомельском районе, начавшееся после отступления Балаховича под руководством Галака, до сих пор не прекратилось; смежные уезды: Гомельский, Речицкий и Городнянский – охвачены этой бандой, которая производит поголовное вырезывание еврейского населения в небольших местечках, селах и деревнях, не трогая совершенно население других национальностей, даже ответственных советских работников: председателей волисполкомов, мельничных контролеров и пр., хотя в последнее время банда не щадит и отдельных красноармейцев, попадающих ей на пути (последнее находится в связи с начавшейся борьбой красноармейских частей с этой бандой). Налеты свои банда производит исключительно с целью истребления еврейского населения, грабежи же являются привходящим обстоятельством. Места, где были произведены нападения, зарегистрированы следующие: Холмичи – 2 раза, Ручаевка, Омельковщина, Рашев, Ново-Барсуки, Репки, Яриловичи, Подобрянка, Василевичи, Бабици, Микуличи, Кобылево. На станции

Василевичи 16 апреля с. г. бандиты, помимо того, что убили 13 чел., стариков и детей исключительно, имели намерение остановить пассажирский поезд и расправиться со всеми пассажирами-евреями, но их адский план не удался благодаря приходу отряда из Калинковичей. В настоящее время банда насчитывает, по агентурным сведениям, не более 40–50 чел. конных»³.

Антисемітизм галаківців підтверджується й іншими документами. Наприклад, у статті Г. Морозової «Єврейські погроми на Чернігівщині у 1918–1921 рр.» наводиться цікавий документ з фондів Чернігівського державного обласного архіву, який засвідчує саме антисемітське спрямування галаківських злочинів. Ось слова до місцевих селян, що належали одному з поплічників отамана: «Мы только евреев убиваем, русских, даже комиссаров, не трогаем. Довольно воевать. Но если вы выступите против нас, тогда мы и вас будем убивать»⁴.

Як бачимо, міф, породжений в стані прихильників отамана про те, що нібито бойові рейди Галаки були винятково зосереджені на боротьбі з радянською владою, не витримує ніякої критики.

Пам'ять про ці погроми ще й по сьогодні жива у споминах мешканців регіону, звісно, що живих свідків тих трагічних подій уже не залишилося, але ще живі їхні діти, яким з дитинства розповідали страшні сімейні перекази. Історику-краєзнавцю А. І. Жагловському вдалося зібрати чимало свідчень як у безпосередніх учасників тих подій, так і в їхніх родичів та опублікувати в книзі «Галаковщина: мифы и действительность». Немаловажним є й те, що бабця Анатолія Жагловського, Акулина, та його мати не тільки добре знали сім'ю Галаки (Васильчикових), а ще й мали з цією сім'єю тісні ділові відносини.

Наведемо одну з історичних реконструкцій дослідника, зроблену на основі споминів жителів м. Ріпки:

«Ровно в 11 часов утра 50 конных и 80 пеших галаковцев ворвались в Репки. Еврейское население заранее знало о возможном нападении и уже несколько дней пряталось в погребах и сараях. Это ожидание неминуемой резни, наверное, было страшнее смерти...

По распоряжению Галаки возле дома еврея Раскина, который в свое время заступился за отца атамана, была выставлена охрана.

Разгромив волисполком и уничтожив документы, галаковцы рассыпались по улицам села и начали погром.

Вот как описывал это побоище один из его очевидцев, учитель местной школы Ларионов: «Из еврейских домов, хижин, из погребов и сараев неслись отчаянные крики и напрасные вопли о помощи ... пощады не было никому – ни старым, ни малым. Расшибали о стены грудных детей, насиловали матерей. Издевались, калечили молодых девушек. С особой радостью издевались над коммунистами, комбедовцами и комсомольцами. Эта картина никогда не изгладится из памяти тех, кто наблюдал её». Эта запись была внесена председателем военного совета Городнянского уезда В. Быструковым в протоколы следствия.

В Репках Галака применил все виды пыток, на какие была способна его больная фантазия. Пожилых людей кололи штыками, рубили саблями и топорами, душили удавками, срывая с тел сережки и другие драгоценные украшения. А по отношению к молодым, особенно евреям, применялись различные методы издевательств. Наследуя в этом своего атамана, галаковцы наслаждались предсмертными страданиями своих жертв.

Так, прежде чем порубить молодую супружескую пару, мужа привязывали к стулу, а жену у него на глазах насиловали, а затем постепенно четверговали. А еще большим душевным страданиям подвергали матерей и отцов, когда их тоже привязывали, а их несовершеннолетних дочерей насиловали у них на глазах, а затем четверговали.

Не дрогнули руки у этих палачей, когда они брали за ножки грудных детей и расшибали их об стены или пол. Все это было установлено следствием и по рассказам соседей, которые утром заходили в залитые кровью еврейские дома, а также по рассказам самих бывших галаковцев.

Страшная трагедия также разыгралась на базарной площади в центре села. Вот как рассказывал очевидец этого зрелища Василий Лепко: «По приказу Галаки из еврейского магазина принесли несколько ведер керосина (в то время это был главный источник освещения в домах). Галаковцы с оголенными саблями стали в круг, затем привели евреев-кузнецов. По приказу Галаки облили их керосином, а затем подожгли... Люди, как живые факелы, метались в круге, а галаковцы под свист и смех покальвали их саблями, пока те не падали, догорая на земле. Здесь же стоял Галака со своим ближайшим окружением, отдавал короткие указания, подсвистывал, радостно смеялся и наслаждаясь этим зрелищем.

Из ближайших улиц сюда приводили все новые и новые жертвы – стариков, взрослых, юношей и девушек и даже маленьких детей. Здесь же срывали сережки прямо с мякотью, другие украшения, а людей кололи штыками или саблями, сносили головы. Такая же участь постигла врача и двух его дочерей – пятнадцатилетнюю Соню и семнадцатилетнюю Нелю – самых очаровательных девушек среди своих сверстниц, с которыми дружила моя теща Мария Степановна»⁵.

Зараз у нас на черзі, напевно, перший опублікований за часи Незалежності матеріал стосовно отамана Галаки, який з'явився майже 25 років тому в газеті «Чернігівські відомості», і пов'язана його поява з актом вандалізму щодо меморіальної дошки, яка була встановлена на честь людини, що ліквідувала цього кровавого вбивцю.

І перш ніж ми подамо цей матеріал, хочу підкреслити, що це не частий випадок, коли б і радянські, і українські ЗМІ та спеціальні служби часів Незалежності давали однакові оцінки щодо постаті, яка брала участь в протиборстві періоду Громадянської війни.

«НАРУГА». У Чернігові скоєно ще один акт вандалізму. З будинку по вулиці, що носить ім'я чекіста-героя Федора Гончарова, зірвано пам'ятну дошку, присвячену цій мужній людині. Помста мертвим – завжди дикунство. Навіть зараз, коли переглядаються сторінки нашої драматичної історії, зокрема тієї ж громадянської війни, ніхто не в змозі поставити під сумнів вищу справедливість, знярядям якої став Ф. В. Гончаров, знищивши бандита-садиста Галаку. Ми надаємо належне всім, хто відстоював у ті роки притаманні їм ідеали, важко, але неухильно будуючи храм Злагоди, проте серед мучеників ніколи не буде вбивці-антисеміта Галаки, якому все одно було чию кров проливати – вояків УНР, більшовиків чи беззахисних селян. Наскільки мав право на життя цей перевертень, свідчать епізоди з кривавої трагедії під назвою «Галаківщина». Ось тільки один з них.

У 1921 році євреїв Радуля, Лоева та сусідніх з ними сіл галаківці зігнали на лід Дніпра. Посередині замерзлої річки на відстані тридцяти кроків прорубали дві ополонки. Приречених людей під загрозою смерті примушували поринати в першу з них по течії. Тим, хто зуміє виринути в ополонці, обіцяли життя. Один за одним зникали вони в крижаній могилі. Молода єврейка з немовлям благала катів помилувати якщо не її, то хоча б дитину. У відповідь Галака кинув до ніг нагайку і наказав її підняти, і коли бідна жінка нахилилася, шаблею відтяв їй голову, а немовля втопив.

Тож чи мав моральне право Федір Гончаров убити цього звіра?

Мав! Що і зробив, ризикуючи життям. Слави не здобув, але, помираючи, забутий владою, у 1934 році, він, мабуть, сподівався на наш з вами здоровий глузд. І ось дочекався...

А ми знову стали свідками акту вандалізму, знайомого вже по зламаній огорожі пам'ятника М. Коцюбинському, потрощених могилах єврейського кладовища. Сучасні невігласи та неuki, знущаючись з пам'яті померлих, раз у раз доводять, що вони – недолюдки, яким ні до чого біль і гідність наших пращурів. І дійсно, нащо злодіям історія України? Вони її не знають і не розуміють, бо для цього потрібно бути громадянином і патріотом. А нелюди, як відомо, Батьківщини не знають.

За дорученням співробітників та ветеранів органів безпеки

О. Добриця, керівник прес-групи Управління СБУ»⁶.

На жаль, вже немає в живих прямих свідків галаківських злочинів, але ще живі

родичі постраждалих від діяльності цієї банди. 24 вересня 2017 р. автору цих рядків удалося зустрітися з однією з мешканок Чернігова, для якої злочини отамана Галаки стали жахливою сімейною трагедією. Це Хана Ізраїлівна Сімонтова, 1925 року народження, вчителька на пенсії із сорокарічним стажем роботи, відмінник освіти України. Розмова-інтерв'ю була записана у палаті Чернігівської міської лікарні. Подаємо її розшифровку мовою оригіналу:

«С. Бельман: *Хана Израилевна, в последние годы, уже, наверное, 25 лет назад у нас начали возрождать тему героизации людей сомнительных, часто преступных. Тогда же я услышал от Вас, что Ваша семья пострадала от банд Галаки. Есть история писанная, а есть история устная, и технические средства сегодня дают возможность записать такие видеинтервью. И сегодня я бы хотел записать Ваш рассказ – рассказ живого свидетеля истории Вашей семьи.*

Хана Сімонтова: Родственники моего отца жили в селе Выхвостов. Семья Симонтовых имела шестерых детей. Глава этой семьи – это старший брат моего отца. Сообщили, что приближается банда Галаки. Дяди тогда не было дома, и получилось так, что всё-таки селяне помогли детям спрятаться, а мать с бабушкой и трёхлетняя дочечка остались дома. Бандиты ворвались в хату. Один схватил трёхлетнюю Машеньку за ноги и убил, разбив голову о стенку. Второй бандит выстрелил матери в лицо. Она залилась кровью и упала. Бандиты стали грабить хату, наткнулись на спрятавшуюся бабушку и тоже зверски убили. Потом тётя пришла в себя, выползла на улицу, и соседи ей оказали помощь. Значит, бандит выстрелил в щеку, пуля прошла навывлет и оставила след в шкафу. И когда семья эта переехала в Чернигов, то незнакомые люди, которые интересовались тем, что же творит банда Галаки, приходили к ним домой послушать рассказ изувеченной женщины. В то же время, когда эта банда была, по улице бежал паренёк. Его догнал всадник, саданул шашкой по голове, по руке и помчался дальше. Парень выжил, но остался инвалидом. Это был мой отец. И мне теперь не нужно в архивах искать в подтверждение документы о банде Галаки, потому что я всю жизнь видела достоверные живые «документы». С самого рождения я видела лицо отца с глубоким, косым шрамом на лбу и его левую руку с искорёженными пальцами; лицо тётки с изуродованной щекой. Вот такая история.

С.Б.: Хана Израилевна, они говорят, что Галака воевал с советской властью.

Х.С.: С какой советской властью он воевал? Он делал еврейские погромы.

С.Б.: Получается, что население как бы знало, когда прятало... Они знали: если он идёт – знали, зачем идёт.

Х.С.: Он устраивал страшные еврейские погромы...»⁷.

Як бачимо, свідчень про жорстокий антисемітизм Галаки та його банди достатньо, у зв'язку із чим викликають подив спроби зробити з нього ледь не національного героя, тим більше, що достовірних свідчень про його підтримку саме української держави наразі немає. Однак у останні роки на сторінках окремих місцевих газет та інтернет-ресурсів розкручується тема героїзації отамана Галаки. Чи не першою публікацією зі спробою героїзації отамана була стаття Р. Ковалю, надрукована 24 березня 2000 р. у газеті «Просвіта», яка виходила тоді в Чернігові. У тому ж 2000-му цей же матеріал передрукував журнал «Сіверянський літопис». До честі редакції журналу, її коментар на початку публікації носив недвозначний характер: «Важко погодитися з оцінками автора статті Галаки як «захисника Вітчизни», національного героя. Оскільки отаман проливав кров не тільки ворогів – більшовиків, окупантів, але й безжалюдно знищував єврейських дітей, жінок, стариків, здійснював «зачистку території» від них. Орієнтиром його дій була швидше за все не Вільна Україна...»⁸.

Дозволимо собі навести лише один абзац з цієї публікації, де наводиться поширена на Ріпкинщині легенда про причини антисемітизму Галаки: «Іван з дитинства любив коней. Одного разу, вже після Лютневої революції, не втримався і вкрав коня, схоже, у містечкового єврея. Хтозна, може, Іван Васильчиков хотів їхати до Києва захищати українську революцію. І вважав цю реквізицію справедливою. Але господар був іншої думки. Коли Івана спіймали, власник коня та його товариші впрягли конокрада в хомут і у базарний день змусили «орати» центральну площу в Ріпках. Ще й батька

підпрягли на допомогу – знай, мовляв, як сина виховувати. Знали б ці містечкові душі, чим для них це закінчиться, напевно, не збиткувались би над юнаком»⁹. Залишимо на розсуд читача, куди і навіщо хотів їхати І. Васильчиков...

Ціла низка публікацій у газеті «Сіверщина» та інтернет-публікацій на місцевих сайтах останніх років висвітлюють постать Галаки винятково з позитивних позицій, малюючи з нього образ ледь не національного героя. Зокрема, згадаємо статті О. Ясенчука в цій газеті: «Отаман Галака: жорстока відповідь на нелюдські страждання» (25 червня 2007 р.), «Тремтіть, буржуї, Галака повертається» (17 липня 2008 р.), «Очі Галаки дивляться на нас» (12 серпня 2010 р.). Так і хочеться запитати, на кого дивляться очі дітей, убитих Галакою та його бандитами, і чи потрібні такі герої сучасній Україні?

Ось така історія, історія поза часом...

1. Книга погромов. Погромы на Украине, в Белоруссии и европейской части России в период Гражданской войны. 1918–1922 гг. – М.: РОССПЭН, 2007.

2. Там само. – С. 669–670.

3. Там само. – С. 673–674.

4. Морозова Г. Єврейські погроми на Чернігівщині у 1918–1921 рр. / Г. Морозова // Сіверянський літопис. – 2000. – № 6. – С. 123.

5. Жагловский А. Галаковщина: мифы и действительность / А. Жагловский. – Чернигов: Чернігівські обереги, 2009. – С. 15–17.

6. Добриця О. Наруга / О. Добриця // Чернігівські відомості. – 1993. – № 6. – С. 5

7. Зберігається в особистому архіві автора.

8. Коваль Р. Чернігівський Робін Гуд // Сіверянський літопис. – 2000. – № 6. – С. 102.

9. Там само. – С. 102.

В статье освещаются трагические события времен Гражданской войны, которые происходили в северных районах Черниговщины и на юге Белоруссии. Обнародованы и проанализированы документы, содержащие сведения о преступлениях, совершенных бандой атамана Галаки на этих территориях в 1920–1921 гг. против еврейского населения.

Ключевые слова: атаман Галака, «галаковщина», банда, погромы, антисемитизм.

The article tells about tragic events of 1918–1921 Civil war in Russia that affected the northern part of Chernihiv Region and the southern part of Belarus. The documents that are published and examined contain information on crimes committed by ataman Halaka's gang against Jewish population in this territory in 1920–1921.

Key words: ataman Halaka, «Halaka's movement», gang, pogrom (mayhem), anti-Semitism.

